

Eýranyň derdi başga: Ormuz bogazy

Category: Kitapcy, Maliýe we ykdysadyýet, Sözlär

написано kitapcy | 26 января, 2025

Eýranyň derdi başga: Ormuz bogazy EÝRANYŇ DERDI BAŞGA: ORMUZ BOGAZY

Aslynda bärde Eýranyň asmana atan salýut şowhunundan has köpräk zat bar. Esasy üns berilmeli ýer Ormuz bogazy...

Bogaz dünýäniň nebit ýataklarynyň agramly bölegini özünde saklaýan we bu nebitiň ep-esli böleginiň eksport edilýän Ýakyn Gündogar ýurtlary üçin esasy geçelge punktydyr...

* * *

Saud Arabystany, Eýran, Birleşen Arap Emirlikleri, Kuweýt, Yrak ýaly nebite baý ýurtlar satýan nebitleriniň ep-esli bölegini şu bogazyň üstünden ugradýar.

Ormuz bogazy global nebit geçirijileriniň 30%-e golaýyny üstünden geçirýän aýgytlaýjy deňiz geçelgesi... Bogazyň ýapylmagy ýa-da haýsydyr bir görnüşde petiklenmegi global nebit liniýasynda uly arakesmä getirip biler. Soňam nebitiň

bahasynyň keýgiň şahyna çykyşyny görüň... Dünýäde nebit bahalarynyň galmagy sebäpli ykdysadyýetine ýaramaz täsir edýän ýurtlaryň birem biz... Şonsuzam her zatdan ýaramaz täsirini alýan ýeke-täk ýurt biz... Haýsam bolsa bir zatdan položitel täsir alan bolsa, meniňem-ä ýadynda galardy!

Ýogsam bolmasa, saýlawlardan öň öňünden berilen sözleri jemlesek, häzir dünýäniň birinji belgili energetika öndürijisi bolmalydyk...

Hiç kim 2023-nji ýylda bizi saklap bilmeli däldi... 2053-nji ýyla gelenimizde tutuş Ýewropa, 2071-nji ýyla gelenimizde bolsa bütün dünýä bize baş egmelidi... Diýmek, bolmaýan eken!

* * *

Üç-dört ýyl öň nebitiň bahasy 16 dollara çenli düşdi... Suwdanam arzan boldy. Adaty şertlerde bu bahalar bilen iň köp import çykdajysy energetika bolan türk ykdysadyýeti parlaýmalydy... Nebitiň bahasynyň pese düşmegi maliýe boşlaňlygyny we inflýasiýany ýer biken ýegsan etmelidi, ösüş çaltlandyrmalydy... Näme üýtgedi? Hiç zat!

Dünýäniň iň köp nebit ýataklaryna eýe ýurt Wenesuela... Dünýäniň iň ýaramaz ykdysadyýeti-de ýene şol ýurtda... Ýurt ýaramaz dolandyrylýan bolsa, nebit suw bolup ýaplardan akanda ne peýda...

• **Kitabyň bize aýdyşyndan...**

Kitapdan gür bereýin... Türkiýe sarp edýän energetikasynyň uly bölegini, aýratynam nebut-gazyny daşyndan satyn alýar. Nebitiň bahasynyň galmagy ýurduň çykjasyny göni artdyrýar.

Bu ýagdaý Türkiýäniň maliýe boşlaňlygyny giňeldip, daşarky söwda deňagramlylygyna ýaramaz täsirini ýetirýär we türk lirasynyň üstünde basyş emele getirýär.

* * *

Nebitiň bahasynyň galmagy transport we önümçilik çykdaýylaryny artdtryp, umumy inflýasiýa derejesine gönüden-göni täsirini ýetirýär.

Türkiýe ýaly uly energetika importçysy üçin bu ýagdaý sarp ediji bahalaryna täsir edýär we ýaşaýyş-durmuş çykdaýylaryny artdyrýar.

* * *

Türkiýäniň energetika bolan ýokary islegi global energetika bahalaryndaky oýnamalara garşy ykdysady döwürmelerini

artdyrýar.

Nebitiň bahasynyň galmagy aýratynam agyr senagat we ýük-ulag geçirijilik pudaklarynda işleýän edara-kärhanalaryň üstünde maliýe basyşyny döredýär. Bular ýaly ýaly döwürlerde önümçilik we maýa goýumlary hem agsaýar.

* * *

Nebitiň bahasynyň galmagy uzak wagta çekjek bolsa, bolmalysydjan has hümmetli türk lirasyny bilen ýol aşma arzuwy wagtyndan öň soňlanar.

Türkiýäniň daşarky bergileriniň uly bölegi walýuta görnüşinde.. Nebitiň bahasynyň galmagy bilen türk lirasynyň hümmetini ýitirmegi bu bergileri üzme çykdaýylaryny artdyrar.

Sapak geçen ýaly boldy, ýöne howatyrlyk, ekzamen tabşyrmaly bolmaz. Bulam meseläniň ynjalýan tarapy...

• Ykdysadyýetiň formulasy ýalňys

Biziň ykdysadyýetimiz awtobusa münüp-münmäňkä bir oňa-bir muňa gonup elewräp ýören nalajedeýin ýolagçy ýaly... Belli bir ornuny

tapyp bilenok. Sürüji gaza bassa-da, tormoza bassa-da, ýer bagyrtlaýar. Içimden bizi şeýle ýagdaýa düşürenlere aýratyn minnetdarlyk bildiräýesim gelip dur!

Ýigrimi iki ýyllap ýurdy dolandyryp oturanlaryň durmuşa geçiren ykdysady maksatnamasy püçege çykdygysaýy, ady üýtgedilip «täzelenen görnüşde» diýlip, gaýtadan öňki zady bazara çykarmagyna näme diýip näme aýtmaly?

* * *

Mälim edilen maksatnamanyň ösüş, inflýasiýa, maliýe boşlaňlygy, milli girdeji boýunça ugurlaryna seredeniňe we olary tankyt edeniňe hem degmeýär... Prosent bir dereje, emma onuňam täsiri halkyň nezdinde köp däl...

Seredip biljek ýeke ugrumyz bar: dollar kursy! Kowaladygymyzça has beter alyp gaçýarlar geljegimizi, emma olara şu günlerini geçirseler bolany...

* * *

Biziň daşary ýurtdan geljek juda köp pula mätäçligimiz bar. Munuň üçin swap diýilýän türk lirasý bilen daşary ýurt walýutasynyň degdim-gaçdy kanallarynyň açylmagy gerek. Edip bolmajak zat däl aslynda...

Nämüçin açmaýarlar? Açsalar, häzire çenli çekilen kösençlikleriň biderekdigi bilner. Dollaryň kursy bir ýerde durmaz, ýokaryk galar.

* * *

Saýlawlaram geçip gutarandygyna görä, AKP-de akyllý-başly maslahatçy ýokmuka? Ýarym-ýarpy iş geçirip bu zatlaryň öňüni alyp bolmaz... Biraz wagt düzelişen ýaly etse-de; ykdysadyýet gaýtadan ýer bagyrtlar...

«Beýle bolup gitmez, kem-kemden düzeler» diýib-ä hiçem tama etmäh. 2024-nji ýyl türk ykdysadyýeti üçin ýitirilen ýyllaryň biri... Tama edýänler oturyp ýene bir gezek pikir etsin. Nämä umyt bildirýärler? Haýsy şertler astynda umyt bildiren zatlar amala aşyrylmaly? Jogabyny tapsalar, gelsinler, bazar ortada...

Murat MURATOGLY.

«SÖZCÜ» gazeti, 15.04.2024 ý. Maliýe we ykdysadyýet